

БРОЙ
СЕПТЕМВРИ
-ДЕКЕМВРИ
2008

ПАМЕТНИЦИ РЕСТАВРАЦИЯ МУЗЕИ

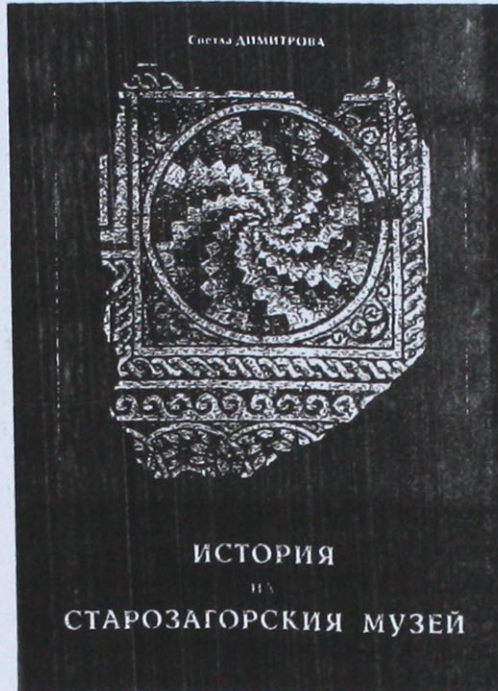
Списание
на
архитектурно
издателство
АРХ&АРТ

Признавам, че отворих новата книга на Светла Димитрова със смесени чувства. С авторката – понастоящем директор на Регионалния исторически музей в Стара Загора – се познаваме вече две десетилетия и бях сигурна, че е подходила максимално прецизно при подбора на фактите и при конструирането на изложението. Притесненията ми бяха от друго естество. От една страна, се питах възможно ли е вековната история на музей с толкова богат фонд и с толкова интересна дейност през последните десетилетия да се вмести в 240 страници. От друга страна, се притеснявах дали разказът на авторката (работила четвърт век в същия музей) за личности и обстоятелства, които познавам от краткия период на моята старозагорска музейна биография (1988–1990), няма да проблематизират част от почти идеалистическите ми представи за естеството на музейната институция.

Не се разочаровах след бързия прочит на основния текст и след продължителното взирание в информативните таблици и в интересния снимков материал. Опасенията ми от размиване на представите се оказаха прекомерни, а съмненията във възможността за монографично описание на едновековната история на Старозагорския музей – напълно неоснователни. Убедих се дори, че изследването представлява съществен принос към разпърналата се през последното десетилетие вълна на стойностни проучвания върху историята на музейното дело в България¹. Ще си позволя да мотивирам последното твърдение в девет пункта, в които е скрито и желанието ми да препоръчам изданието не само на специалистите по музейно дело, но и на изследователите на останалите аспекти на гражданската и културна история на България през XX век.

Първо. Структурата на книгата е ясна и мотивирана. Тя откроява по убедителен начин основните етапи, през които минава развитието на Музея, като илюстрира както спецификите в музейната дейност в средищния град на Тракия, така и общите тенденции в еволюцията на самородните² български извънстолични музеи. Поставянето на горната гра-

ИСТОРИЯ
НА
СТАРОЗАГОРСКИЯ МУЗЕЙ

ница на първия етап на музейната дейност в Стара Загора през 1949 година е логично, тъй като от този момент нататък Музеят се превръща в държавна културна институция. Приемам като напълно основателно обособяването на 50-те години на XX век като отделен етап в развитието на Музея, защото през това десетилетие се оформя обликът не само на тази локална структура, но и на цялостната политика на държавния социализъм по отношение на музеите и паметниците на културата. Имам известни резерви спрямо тезата, че последният период в историята на музея започва през 1988 година, но като цяло споделям убеждението на авторката, че процесът на преход към новите обществени реалности, наченал в началото на 90-те години на XX век, все още не е

СТАРА ЗАГОРА: ОСЕМ ХИЛЯДОЛЕТΙΑ ИСТОРИЯ В ХРАМА НА МУЗЕЙ СТОЛЕТНИК

Вера БОНЕВА

Светла Димитрова. История на Старозагорския музей. Стара Загора, 2007. 240 стр.

1. Без претенция за изчерпателност ще илюстрирам споменатата тенденция с няколко книги – плод основно на работата на утвърдени музейни специалисти. Тези и съпътстващите ги още стотици по-кратки проучвания в споменатата проблемна област задават параметрите на една стойностна проявление на музеевата колегия върху развой на музейното дело в България. Приемам, че открoената тенденция е израз на обективно нарастващата роля на музейните институции в пространството на съвременните културни

общувания. Вж. История на музеите и музейното дело в България. Плевен, 2003; Сто години Исторически музей – Шумен. Библиография на научните издания и публикациите. Съставители: Б. Хараланова, Б. Стефанова, Ст. Дончева. Варна, 2004; Ив. Кисъв. Музейното дело в България. Документална хроника 1945–1990. С., 2004; Национален археологически музей. 100 години от откриването на първата експозиция 18 май 1905 – 18 май 2005. Редактор и съставител Васил Николов. С., 2005; С. Недков. История на музейното дело в България. С., 2006; Св. Гюрова. Музейното дело в България 1944–1951. Сборник от статии и документи. Плевен, 2006; Ив. Лалев. Исторически музей – Ловеч (1895–2005). В. Търново, 2007; Музейното дело в България 1950–1953. Сборник документи. Съставители: М. Грънчаров и Св. Гюрова. Плевен, 2008.

Старата сграда на Исторически музей, Стара Загора

завършил – въпреки видимата стабилизация на музейната мрежа през последните години. Краят на дългия преход в музейното дело в съвременна България може би ще се провиди едва след пълноценното му и продуктивно (с оглед на обществения интерес) полагане в нова законодателна рамка.

Второ. Относително краткият, но наситен със съществени факти очерк за историята на Музея до 1949 година, стои по-скоро като увод, отколкото като компонент от основния текст. Въпреки това обществените инициативи на старозагорското археологическо дружество „Августа Траяна“, на читалището и на учителите – водещи фактори в музейната дейност в Стара Загора – са представени с необходимата историописна коректност. В този дял от книгата се открояват два важни момента, свързани с развитието на музейното дело в хилядолетния град – поддържането на достъпна за публиката експозиция практически през целия период на съществуването на местната музейна сбирка (1907–1949); осигуряването на общинска сграда (1912), в която до Втората световна война се помещава музеят и прилежащата му експозиция (ведно с градската библиотека). Последното обстоятелство е изключение на фона на митарствата на музейните сбирки в много от извънстоличните градове през споменатия период из мази, тавани и амортизирани сгради от турско време.

Трето. Съществено място в текстуалната плът на изследването заемат кратките или по-пространни характеристики на общодържавната политическа рамка, в която се развива музейното дело в България през визирания период – 1907–2007 година. При все че изпълняват ролята на по-общ мизансцен на конкретния разказ, тези откъси сполучливо полагат историята на Старозагорския музей в институционалната среда на българската културна традиция от последните сто години. Особено точни са наблюденията на Св. Димитрова върху еволюцията на музейната система през втората половина на ХХ век. Това обстоятелство е логично с оглед продължителните и продуктивни занимания на авторката с основни проблеми на културното развитие на България в най-ново време. В този контекст си струва да се отбележи, че когато има възможност, Св. Димитрова прави сравнения на основни параметри от дейността и структурата на Старозагорския музей с аналогични параметри на други музеи. Както обаче самата тя отбелязва, този подход не е приложен в желаната степен, поради липса на по-детайлни проучвания върху развоя на част от по-големите извънстолични музеи.

Четвърто. Конструктивна роля в цялостното изложение изпълняват и двата относително кратки, но много информативни откъса, отнасящи се до структурата и кадровия състав на Старозагорския музей в периода 1959–2007 година (с. 49–53, 136–139). Те представят както професионалните позиции на голяма част от специалистите и служителите, така и етапите, в рамките на които институцията е изградила съвременната си, относително пълноценна вътрешна структура. Приемам като сполучлив подходът на авторката, свързан с изнасянето на основните биографични данни за музейните специалисти под линия и с допълнителното фактографско уплътняване на кадровата картина на музея чрез подробни данни за движението на кадровия състав в отделно приложение (№ 4). Малко ме смущава бюрократичната терминология, която Св. Димитрова е използвала на някои места в посочените два откъса. Термини като

„щатни бройки“, „персонал“, отнесени към визията за конкретни хора, звучат някак суховато и индиферентно. Отдавам този словесен избор на административната инерция, прехвърлила се от деловото ежедневие на директора Св. Димитрова в изследователския текст на историка Св. Димитрова. Смущението ми обаче се разсейва от прочувствените думи на авторката за без време починалите специалисти, чиято липса колективът чувства и до днес. Респектиращ е и начинът, по който в монографията са открити приносите на водещите старозагорски музейни дейци – Атанас Кожухаров, Христо Райков, Димитър Николов, Христо Буюклиев, Петър Коев, Красимир Калчев, Величка Койчева. Спирам поименно изброяване до личностите, които са починали или са пенсионери, за да не се поддам на персонални пристрастия, но държа да отбележа, че в книгата на Св. Димитрова не са пропуснати по-съществените дела на колеги, ангажирани в продължение на десетилетия със събирателската, експозиционната, научната, популяризаторската и с всички останали немаловажни дейности на Музея. Те са представени „в движение“ – като част от разказите за конкретни музейни инициативи, и което е по-съществено – без доловима отсянка на субективизъм.

Пето. Детайлно разгърнатите данни за финансовото състояние и сградния фонд на Старозагорския музей през последния половин век илюстрират само подсказаната тенденция да се negliжира дейността по опазване на движимите паметници на културата от страна на меродавните политически фактори на местно равнище. Конкретно, по отношение на случая със Стара Загора нещата могат да се очертаят така – относително малък колектив (движещ се между 20 и 26 души), ниски заплати, неголеми суми за материална издръжка и за събирателска работа, ограничени възможности за реставрация и консервация на паметниците, 20 години без специализирана сграда, в която да се разгърне общоисторическа експозиция на един от най-богатите с ценни и интересни артефакти български музей. По-навайки добре общонационалния фон на дейностите в своя сектор, авторката

не драматизира положението на собствена си институция. Тя описва фактическото материално и финансово състояние през последните десетилетия, но и предписва една по-добра перспектива на Музея с оглед преместването му (след ред перипетии) в нова специално построена сграда в центъра на Стара Загора – 2006 година.

Шесто. Малко скучни за човек, неизкушен от музейните потайности, изглеждат очерците за събирателската и фондовата дейност, но те са наситени с ценни податки за механизмите, по които се обогатяват фондовете на българските музеи през втората половина на XX век. Много полезни – с оглед проучване цялостната еволюция на музейната система – са таблиците (№2, №3, №10, №11) за динамиката на обогатяване на фондовете по отдели и дори по археологически обекти, върху които са работили специалистите от Музея. Обособените в отделни параграфи очерци за експедиции и археологически изследвания, за обгрижването на предметите от различните колекции, за регистрирането на недвижимите паметници на културата съдържат убедителни доказателства, че Старозагорският музей е една от водещите извънстолични институции, работещи в интригуващата, но и много специфична зона на културно-историческото наследство. В тези очерци Св. Димитрова на места напуска предпочетен делови стил на повествование, поднасяйки на читателя любопитни моменти от професионалното ежедневие на Музея. За помладите историци сигурно би било любопитно да разберат как П. Коев и Д. Николов без официално разрешение заснемат фасадите на някои красиви градски къщи, съборени през 70-те години в хода на масовото строителство в градския център на присъщите на социалистическия урбанистичен модел типични жилищни кооперации (с. 71). Поучителни са и решителните действия през 1986 година на музейните специалисти и тогавашната изпълнителна власт спрямо иманярски набези на надгробна могила при село Винарово (с. 74–75). Много теми за размисъл предлагат перипетии около проучването, регистрирането, поддържането и неосъществя-

От експозицията на Исторически музей, Стара Загора

2. Тук терминът самородни е лишен от каквато и да е ирония. Той поставя акцент върху факта, че с изключение на пет или шест „народни“, т.е. държавни, и няколко общински институции от този тип, до средата на XX век дейността по издирване, опазване и експониране на движимите паметници културата се осъществява от граждански организации – основно от т.нар. „археологически дружества“, читалищата, училищата и др., като ангажираните в нея лица работят напълно доброволно и почти във всички случаи безплатно.

ното експониране на един от открояващите се паметници на мюсюлманската култова архитектура в България – Ески джамия, намираща се в центъра на Стара Загора (с. 74, 157). Не са пренебрегнати и регионалните функции на музея – както по отношение на останалите музеи в окръга или в областта, така и по отношение на музейните сбирки, създадени масово през 70-те и 80-те години на XX век. По-бегло е засегната темата за контактите на Музея с други културни и управленски институции в града и региона във връзка с дейностите по попълване и поддържане на богатия музейен фонд.

Седмо. Констативно-изброителен е маниерът, предпочетен от Св. Димитрова за представяне на експозиционните и популяризаторски инициативи на Музея през последните 50-те години (с. 102–125, 177–187). Акцентите в този сектор на изследването са няколко – съдбата на постоянната експозиция, съществувала с различни промени от 1959 до 1986 година; създаването и поддържането на основните тематични експозиции, локализиращи в музейните обекти на Стара Загора; разнородните временни изложби, представени не само пред старозагорска публика, но и в други градове и села на окръга/областта и страната. Добре структурираната Таблица №4 задава креативни възможности за анализ на представителните функции на Музея с оглед организираниите от него временни изложби в периода на държавния социализъм (с. 107). При все че съдържа данни за по-значимите прояви в тази зона само в периода 1962–1987 година, споменатата таблица подсказва плътната прилепеност на музейната дейност към комунистическите идеологеми и към пропагандните инициативи на тогавашната власт. Особено силно тази обвързаност личи в т.нар. „културно-масова дейност“³, превърната през споменатия период в основен приоритет на музейната активност. Последното обстоятелство не би могло да се проблематизира от гледна точка на съвременните реалности, ако и тази музейна дейност до 1989 година не беше силно идеологизирана и в много отношения формална.

Особено ценни са наблюденията на Св. Димитрова върху данните за посещаемостта на обектите на Старозагорския музей през 70-те и 80-те години на XX век. След като систематизира представителен статистически материал (Таблица № 6 и Таблица №7) авторката дава адекватно тълкувание на слабата посещаемост на уникалния за европейските културни реалности обект „Неолитни жилища“⁴ със слабата реклама и с недобрата пътна комуникация до специфичния музей in situ. Не са за пренебрегване и резултатите от проучването на Св. Димитрова върху работата на музейните специалисти за изработването на печатни материали и на документални филми. Интересни са наблюденията ѝ върху международното сътрудничество на Музея, свързано с експозиционната дейност и с популяризирането на уникалните музейни ценности на Стара Загора в национален и в европейски план.

Осмо. И в обемно, и в интерпретативно измерение, разказът за научно-изследователската дейност на Старозагорския музей заема най-плътното място в монографията на Св. Димитрова (с. 75–102, 158–176). Той е интересен не само в контекста на музеологията, а и в изследователското поле на българската историопис в цялост. Без да абсолютизира ролята на политическия натиск за създаване и стабилизиране на научните групи в музеите през 60-те и 70-те години на XX век, авторката качествява утвърждаването на Музея като продуктивен център на археологически и исторически изследвания като резултат основно от творческите усилия на специалистите, намерили поле за изява не само като събирачи и пазители на движими паметници на културата, но и като учени. Във фактографски носителното изложение по този проблем са споменати както единични изяви на отделни музейни специалисти в зоната на научните изследвания, така и колективни инициативи за написване на обзори върху локални проблеми или за съставяне на полезни справочни издания. Маркар и лично ангажирана с част от научно-изследователската дейност на Старозагорския музей, Св. Димитрова не

3. Този термин се използваше в периода на държавния социализъм за обозначаване на популяризаторската дейност на музея и за работата с публиката. Св. Димитрова отбелязва това обстоятелство в книгата си (с. 112), но когато разказва за периода до 1988 година ползва стария термин – културно-масова дейност, а за реалностите от 1988 година насам предпочита термина популяризаторска работа. Това придава известно разноезичие на изследването на терминологично ниво и е израз на известно преповеряване на архивния материал, ползван при написването на текста.

4. Повече за създаването и съвременния облик на тази уникална експозиция Вж. в: М. Димитров, В. Радева, Неолитни жилища в Стара Загора. (Музеи и паметници на културата, 1980, кн 3, 7–10; П. Калчев, Неолитни жилища Стара Загора. Каталог на експозицията. Стара Загора, 2005.

е склонна да надценява своите приноси в Най-новата българска история. Напротив, в текста сякаш е даден превес на положителната оценка на изследванията на археолозите (включително и теренните археологически проучвания⁸), при все че авторката основателно констатира видимата доминация на гражданската история над археологията в общия развой на научните изследвания на старозагорските музейни специалисти през последното десетилетие. Аз лично отдавам тази тенденция на някои чисто персонални обстоятелства, свързани с по-изявните творчески амбиции на специалистите, занимаващи се с модерна и съвременна история и с етнология. Не е за пренебрегване обаче и обстоятелството, че през 90-те години на XX век средствата за археологически разкопки – както в национален, така и в регионален план – бяха повече от символични. Това състояние положи дългосрочен отпечатък и върху развитието на аналитичните аспекти на археологическото знание.

Девето. Новата монография на Светла Димитрова е оформена по начин, разкриващ вещината на дългогодишния специалист по визуализирането на фактите от миналото. Прегледното и благосклонно към читателя обособяване на отделните части и параграфи, прецизното структуриране на научния апарат, изчистените в посланията си таблици, добре експонираният снимков материал – това са само част от визуалните послания на книгата, превръщащи я в приемливо за ума и възпремливо за зрението книжовно явление. Краткият фактографски лето-

пис на историята на Старозагорския музей (с. 206–208) доближава изданието и до онези ползватели на историческата книжнина, които се интересуват само от основни данни за миналото на региона или на музейното дело в България.

Търсен или не, ефектът на 107-те качествени снимки, разположени върху отделна кола на книгата (с. 209–222), е много силен. Надмогнала тежнението на историка на Съвременността по ръкописния или печатен документ, Св. Димитрова подрежда една малка галерия с образи от миналото на Музея – сгради, уникални паметници, личности, научни и популяризаторски прояви. Доминирана от най-впечатляващите музейни ценности и от най-всеотдайните музейни личности, тази галерия внушава основното послание на книгата. Музеят е преди всичко комплекс от артефакти и вдъхновени от омаята на миналото техни събирачи, пазители, интерпретатори, популяризатори – музейните специалисти и служители. Макар и неформулирана в директен порядък, тази идея представлява абстрактният гръбнак на новата „История на Старозагорския музей“. Без нейното ненаатрапчиво присъствие във всички основни компоненти на монографията не бихме могли да мислим като част от една смислова и фактическа поредица събранието на старозагорските интелектуалци от 28 май 1907 година за основаване на Археологическото дружество „Августа Траяна“ и разполагането през 2007 година на Музея в уникалната по своя дизайн нова сграда, намираща се в историческия и културен център на хилядолетния град.

5. Имам сериозни резерви към приобщаването на теренните археологически проучвания към научно-изследователската работа на музея, осъществено от Св. Димитрова без никакви уговорки в монографията й. Няма съмнение, че за реализирането на тази висококвалифицирана дейност се изисква значима научна подготовка. Но според утвърдените правила на съвременната епистемология, статус на научна разработка има текст (в най-широкия смисъл на термина), който е систематизиран по определени правила е и публикуван. В този смисъл, дори и описанията на веществените паметници в инвентарните книги и в паспортите не отговаря пълната степен на понятието наука, тъй като в повечето случаи тези описания не стават публично достояние. Истински пълноценната наука предполага публичност и диалог – два абстрактни параметъра, реализуеми само след отпечатването на даден изследователски текст или поне след представянето му на открит научен форум.

Новата сграда на Исторически музей, Стара Загора